

Exploring the lived Experience of Street Children in Ahvaz; A Qualitative Study

Sajad Bahmani
(Corresponding Author)

Assistant Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Economics and Social Sciences, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran (S.bahmani@scu.ac.ir)

Ali Arabi

Assistant Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Economics and Social Sciences, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran (A.arabi@scu.ac.ir)

Ali Boudaghi

Assistant Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Economics and Social Sciences, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran (A.boudaghi@scu.ac.ir)

Abstract

In recent years, the number of child labor has increased in Ahvaz, and among these children, the activity of garbage children has grown significantly. Garbage pickers at different hours of the day and night, holding a sack, wheelbarrow, or using three-wheel motors and other similar devices, search in trash cans or garbage bags and packages at the door of houses. In this research, an attempt has been made to evaluate the lived experience of these waste pickers and provide a more accurate understanding of their situation in Ahvaz city. In the current research, according to the topic and nature of the research, the qualitative method and the interpretive phenomenological approach have been used. Various strategies such as long participation in the platform, rich description, confirmation of participants, peer review, etc. were used to validate the data. The main categories extracted include social gradients, economic failure of culture, poor health of working children, weak support from guardian institutions, hope for change and the possibility of horizontal social mobility, considering garbage collection as an honorable job and a sense of pride, being exposed to risky behaviors. Children were working. The main result of the research is based on the fact that littering is affected by different issues and should not be understood only economically. In addition, a significant part of the street working children live in the suburbs and many of them have a family member or relative.

Social Problems of Iran

Journal, Vol. 15, No. 2, Summer 2024, 77-108

Received: 29/3/2024 Accepted: 6/8/2024

Extended Abstract

1. Introduction

The situation of children's work in Iran has always been one of the main challenges of society and governance, as the report of the Majlis Research Center entitled "Working and street children in Iran", emphasizing the importance of childhood and its irreplaceable role in people's identity, He has condemned any work and activity that causes disturbance in the growth and skill-learning process of children. According to the latest statistical yearbook, more than 34% of the population of Khuzestan province is currently made up of children and adolescents under 18 years of age. This figure is more than the national average. The quality of education and life of this population is the most important variable affecting the future of this province and the country of Iran. In this connection, due to the economic conditions and the decline of the middle class along with the continuation of the phenomenon of migration from rural to urban areas, Khuzestan province has been placed in the first place of marginalization in the country, which unfortunately has caused the marginalized areas in this province, especially the city of Ahvaz, to Centers to be built for working children.

2. Method

In the current research, qualitative methodology and interpretive phenomenological method were used. The phenomenological method deals with uncovering the nature of meaning hidden in experiences. The goal of the researcher is to understand the meaning of the experience in the same way that the person experienced it. The key principles of phenomenology are the subjective experiences of people and the meaning they give to their living world. In the current research, the method of interpretive phenomenology was used. The purpose of interpretive phenomenological analysis is to provide a descriptive description of the studied phenomenon based on the careful analysis of the participants' empirical knowledge. In such an approach, no predetermined theory will be imposed on the understanding and knowledge of the participants. The participants of the current study were street working children of the center of Khuzestan province between the ages of 7 and 18 in 1402 who were working in the streets of the city (collecting recyclable waste, smoking pecans, washing car windows, hawking, etc.) The purposeful sampling method was chosen. This sampling method reflects techniques that rely on the researcher's judgment and methodological process in selecting units (such as individuals, cases/organizations, events). In total, a significant number of children were interviewed until theoretical saturation was reached. The criteria for people to enter the field included 1) having lived expe-

rience, 2) the ability to answer research questions and willingness to cooperate in research, and 3) having the age of 7 to 18 years. In the entire research process, the criteria of research ethics (especially respect for the moral rights of the subjects, satisfaction of the participants, professional responsibility, etc.) have been observed to describe and analyze the problem. An average of 40 minutes of interviews have been conducted with each case. In order to collect text data in terms of children's cognitive development, interview questions have been simplified and researchers familiar with qualitative research methods have been used. Credibility or believability in qualitative research means the degree of trust in the authenticity of the findings for the research participants. To check the validity of the interview findings, the member control technique and the researcher's self-review were used. In this way, after the completion of the interview, the findings of the interview were presented to the participants and their opinions were taken to confirm or reject the findings. All participants confirmed the research findings. Also, in order to verify the data, in the stages of data collection, we tried to write down the statements of the interviewees without bias and objectively. Also, the researcher's self-review was used to check the validity of the findings. Special coding procedures were used to check the transferability of interview findings. An attempt was made to improve the transferability of interview findings by using methods such as detailed training of interviewers, accuracy in documenting interviews, and using special procedures in coding.

3. Findings

The participants of the present study were 36 street working children of Ahvaz between the ages of 5 and 17 years old in 1402, who were engaged in various street economic activities including begging, scavenging, hawking, etc. None of the studied children live in a university-educated family, which indicates the importance of education in relation to the sources of social problems. In other words, working children have come from families whose parents have been deprived of the professional skills obtained from education that can lead to economic and social empowerment and, as a result, the enrichment of cultural capital. or have not had proper access to quality education. Field observation of researchers and interviews with working children showed that street working children have their own lifestyle. They are exposed to high-risk behaviors due to different association with working children who smoke on garbage collection routes, knowledge and awareness gap, living in vulnerable areas and lack of free time, weak supervision of parents on their children's friendships, etc. In this research, it was found that working children do not consider working at a young age to be unpleasant, considering their family's economic and social conditions. They consider work

at this age as a valuable and honorable activity and feel proud because they help support the family with their low income. Due to the illness of their parents, unemployment, disability, addiction, divorce, imprisonment, etc., these children choose this activity out of necessity in order to survive and help the family economy, and during the activity, they try to change their attitude and sense of pride To the extent that they can strengthen their job resilience in order to meet the immediate needs of the family.

4. Conclusion

The results of the research, which were obtained based on the interpretation and experience of the participants, showed that the lack of regular collection of waste and the non-separation of waste from the source caused the formation of a significant added value in this field. Such an economic opportunity is not hidden from the eyes of the residents of the marginal areas, and they go to other residential areas of the city on foot, using carts, three-wheel motors and vans to collect the desired waste. In parallel with this waste collection and increase in supply, informal dry waste buying and selling centers have been formed, and some of them have helped to complete this process and fatten this cycle by providing tools such as carts or providing facilities for the preparation of other waste collection tools and equipment. As a result of this situation, waste warehouses have increased around Ahvaz, and the garbage collectors deliver the separated waste to these centers at the end of their working day. Such conditions have caused the daily traffic of dozens of garbage collection vehicles that do not have license plates and other traffic signs to become a familiar scene for the citizens of Ahvaz.

Keywords: Qualitative Method, Garbage Collection, Ahvaz City, Child Labor.

کاوشی در تجربه زیسته کودکان زباله‌گرد در اهواز

سجاد بهمنی^۱، علی عربی^۲، علی بوداچی^۳

چکیده

در سال‌های اخیر بر شمار کودکان کار خیابانی در اهواز افزوده شده است و در میان این کودکان، زباله‌گردها از نظر تعداد بر دیگران پیشی گرفته‌اند. کودکان زباله‌گرد در ساعات مختلف شبانه‌روز و با دردست داشتن یک گونی، چرخ‌دستی و یا با استفاده از موتورهای سه‌چرخ و دیگر وسایل مشابه، به جستجو در سطل‌های زباله و یا کیسه‌ها و بسته‌های زباله قرارداد شده در کوچه‌ها می‌پردازند و نتیجه تلاش خود را در انتهای فعالیت، به انبارهای ضایعاتی عرضه می‌کنند. این پژوهش در پی کشف تجربه زیسته این زباله‌گردها طی فرایند یاد شده و ارائه فهم موشکافانه‌تری از وضعیت آنان در شهر اهواز بوده که با توجه به موضوع و ماهیت تحقیق، از روش پدیدارشناسی تفسیری استفاده شده است. مشارکت‌کنندگان در پژوهش، ۳۶ نفر کودک زباله‌گرد بودند که از استراتژی‌های متنوعی همانند مشارکت طولانی در بستر، توصیف غنی، تأیید مشارکت‌کنندگان و بررسی همکاران برای اعتباربخشی به داده‌های حاصل از مصاحبه و مشاهده استفاده شد. مقولات اصلی استخراج شده شامل گرادیان اجتماعی، ضعف ظرفیت فرهنگی خانوادگی، فقر سلامت کودکان کار، ضعف برخورداری از حمایت‌های نهادهای متولی، امید به تغییر و امکان تحرک اجتماعی افقی، تلقی زباله‌گردی به مثابه شغل شرافتمندانه و احساس غرور و در معرض رفتارهای پُرخطر بودن کودکان کار بود. این نتایج دلالت بر آن داشت که زباله‌گردی متأثر از موضوعات گوناگونی است و نباید تنها اقتصادی درک شود. علاوه بر آن، بخش قابل توجهی از کودکان کار خیابانی ساکن محلات حاشیه‌نشین بوده‌اند و عضوی از خانواده یا خویشاوندان همراه بسیاری از آن‌ها حضور داشته است.

واژگان کلیدی: کودکان کار خیابانی، روش کیفی، زباله‌گردی، شهر اهواز.

۱. استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران (نویسنده مسئول)
s.bahmani@scu.ac.ir/

۲. استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران A.arabi@scu.ac.ir/

۳. استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران A.boudaghi@scu.ac.ir/

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۷/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۵/۱۶

فصلنامه مسائل اجتماعی ایران، سال پانزدهم، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۲، صفحات ۷۷ تا ۱۰۸

۱. مقدمه و بیان مسئله

پدیدهٔ کودکان کار به «تراژدی شهری»^۱ معروف است (کریز و اسکینوز،^۲ ۲۰۲۲: ۷۵) که در آن کودکان مختلف به کارهای سخت و غیرمعمول روی می‌آورند. در همین راستا و در ژوئیهٔ سال ۲۰۱۹ میلادی، مجمع عمومی سازمان ملل متحد به اتفاق آرا سال ۲۰۲۱ میلادی را به عنوان سال بین‌المللی حذف کار کودکان اعلام کرده بود و از سازمان بین‌المللی کار خواسته بود در اجرای آن پیشگام باشد (قاسمی و همکاران، ۱۴۰۰). نام‌گذاری این سال، فرصتی ایدئال برای تقویت مجدد تلاش‌ها برای دستیابی به اهداف شاخص‌های توسعهٔ هزاره برای پایان دادن به انواع کار کودکان تا سال ۲۰۲۵ است. با این حال، در جهان معاصر و در میان امواج متوالی پیشرفت فنون، تکنولوژی و درآمد سرانهٔ بسیاری از کشورها (که همراه با رفاه روزافزون برای ایشان بوده است)، کودکان کار همچنان به صورت واقعی تلخ و غیرقابل پذیرش وجود دارند.

در شروع سال ۲۰۲۰ و پیش از پاندمی کرونا، حدود ۱۶۰ میلیون کودک شامل ۶۳ میلیون دختر و ۹۷ میلیون پسر مشغول به کار بوده‌اند که این عدد به معنای کارکردن یک کودک از هر ده کودک است. این در حالی است که ۷۹ میلیون کودک (نیمی از کودکان کار) در بدترین مشاغل ممکن که به صورت مستقیم سلامت، امنیت و روان ایشان را در معرض مخاطره قرار می‌دهد، مشغول به کار هستند. برآوردهای سال ۲۰۲۲ حاکی از آن بوده که در طول چهار سال گذشته جهان برای اولین بار در دو دههٔ اخیر نه تنها کاهش در تعداد کودکان کار را تجربه نکرده، بلکه حدود ۸ میلیون نفر به این کودکان افزوده شده است (قاسمی و همکاران، ۱۴۰۰).

وضعیت کار کودکان در ایران نیز همواره جزو چالش‌های اصلی جامعه و حکمرانی بوده است؛ به نحوی که گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس با عنوان «کودکان کار و خیابان در ایران»، با تأکید بر اهمیت دوران کودکی و نقش بی‌بدیل آن در هویت افراد، هرگونه کار و فعالیتی که سبب اختلال در فرایند رشد و مهارت‌آموزی کودکان شود را تقبیح کرده است. این گزارش با اذعان به نبود آمار دقیق کودکان کار، روند افزایشی آن در سال‌های اخیر به ویژه متأثر از پاندمی کووید-۱۹ را مورد تأیید قرار داده است (کرمی، ۱۴۰۱: ۸-۷). در امتداد چنین دیدگاهی و توجه به آخرین سالنامهٔ آماری استناداری در سال ۱۴۰۰، بیش

1. Urban tragedy

2. Kartin & Skivenes

از ۳۴٪ جمعیت استان خوزستان (به عنوان میدان پژوهش) را کودکان و نوجوانان زیر ۱۸ سال تشکیل می‌دهد که بیش از متوسط کشوری است. آنچه کار کودکان را به عنوان مسئله خاص این استان و به شکل ویژه شهر اهواز برجسته می‌کند، قرارگرفتن استان خوزستان در رتبه‌های نخست حاشیه‌نشینی کشور است که سبب شده مناطق حاشیه‌نشین اهواز به مراکز گسیل کودکان کار به خیابان‌های این شهر تبدیل شوند.

در تبیین چنین وضعیتی، برخی از صاحب‌نظران علت اصلی حضور بیشتر کودکان در خیابان را مشکل اقتصادی و انجام کار و فقر و نیاز خانواده به درآمدی می‌دانند که این کودکان کسب می‌کنند (افشانی و دیگران، ۱۳۹۱: ۹۰). لاسک^۱ نیز در مطالعه‌ای که در خصوص کودکان خیابانی در کشورهای مختلف امریکای لاتین از جمله برزیل، کلمبیا، اکوادور و پرو انجام داد، در مصاحبه با صدها کودک خیابانی، بارها این مفهوم را از کودکان شنید که آنان برای کارکردن و پول درآوردن در خیابان هستند، چراکه خانواده پول کافی ندارد (لاسک، ۱۹۹۲ به نقل از وامقی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۳۸). با وجود این، همه مطالعات از فرضیه فقر پشتیبانی نمی‌کنند و علل دیگری را نیز در این مسئله مهم می‌دانند.

در تحقیق حاضر، جدا از موافقان و مخالفان کار کودکان که از منظر بیرونی به این پدیده انسانی توجه می‌کنند، نگاه شخص کودک به کار و احساس او نسبت به آن نیز برای درک پیچیدگی وضعیت کار کودکان از اهمیت بالایی برخوردار است. از این رو در پژوهش حاضر تلاش شده است با اتخاذ رویکرد پدیدارشناختی به واکاوی اکتشافی تجربه زیسته کودکان کار در سطح شهر اهواز، توصیفی عمیق از ادراک ایشان به منظور ارائه راهکارهای مناسب مدیریت کار کودک ارائه شود.

۲. چهارچوب مفهومی

در این قسمت از پژوهش و در راستای تأمل نظری، به نظریه‌های مرتبط با مسئله تحقیق اشاره می‌شود. به طور کلی، شهرنشینی سریع با افزایش جمعیت در شهرها و عدم افزایش تولید شغل متناسب با آن، گسترش بیکاری، مدیریت ناکارآمد فضا و اقتصاد سیاسی حاکم در شهرهای جهان سوم از یک سو و تلاش در جهت تأمین حداقل معاش و رهایی از فقر از سوی دیگر، سبب شده تا بخش زیادی از جمعیت در شهرها و پیرامون کلان شهرها،

1. Lask

به سوی بخش غیررسمی اقتصاد کشیده شوند (حیدر و همکاران، ۲۰۱۶). در ادبیات سرمایه انسانی و کار کودک، تأثیر درآمد و دستمزد بر سرمایه گذاری والدین در سرمایه انسانی و کار کودکان مورد تأکید است. باسو و وان^۲ (۱۹۹۸) با توجه به تأثیر کاهش دستمزد والدین، آن را منجر به فرستادن کودکان به کار تلقی کرده اند (تاکوراتا، ۲۰۲۰). در این ارتباط، ویلیام گود^۴ در نظریه آتومی خانواده بر این باور است که نهاد خانواده به عنوان مهم ترین عاملیت اجتماعی کننده، نقش مهمی در رشد شخصیت و رفتار افراد دارد. هرگونه نابسامانی و بی سازمانی در این نهاد و کارکردهای آن، باعث شکل گیری آسیب های اجتماعی می شود (اسدپور و آزاده، ۱۳۹۹: ۱۹۳).

از منظر جامعه شناسان، فقر یکی از تعیین کننده های مهم کار کودکان در سنین پایین است. فقر می تواند ابعاد اقتصادی و فرهنگی داشته باشد و یا در قالب محرومیت از فرصت ها مطرح باشد. فقر یکی از پدیده های نامطلوب اجتماعی و زائیده بی عدالتی، ساختار اجتماعی، نابرابری ها و تبعیض آشکار در جامعه است (ستوده، ۱۳۸۸: ۹۲). فقر فرهنگی یک نظریه جامعه شناختی است که چرخه فقر را توضیح می دهد و ریشه بررسی علمی آن به دهه ۱۹۶۰ برمی گردد (گود و ایمز،^۵ ۱۹۹۶، بورگوئیس،^۶ ۲۰۰۱، اسمال،^۷ هاردینگ و لامونت،^۸ ۲۰۱۰). در این دیدگاه، بر اساس فرهنگ جامعه است که ما چگونه نظام نابرابر به ارث رسیده از نیاکان خود را می پذیریم. به باور آن ها تفاوت بین کشورها در برابر توسعه، به مدل های ذهنی مانند ارزش های تأثیرگذار بر روی تصمیمات انسان بستگی دارد.

گراندونا^۹ (۲۰۰۰) معتقد است بدون ارزش ها و باورهای توسعه محور، دستیابی به توسعه کارآمد ممکن نیست و به سازمان دهی برخی از تغییرات فرهنگی برای کاهش فقر در این کشورها نیاز است. نظریه فرهنگ فقر نشان داد که تهیدستان چگونه خود را درک و در

1. Haider et al.
2. Basu & Van
3. Thakurata
4. William Goode
5. Goode & Eames
6. Bourgois
7. Small
8. Harding & Lamont
9. Grondona

مورد خود می‌اندیشند و خود را چگونه نشان می‌دهند. در مقابل این دیدگاه، گرین^۱ (۲۰۰۶) مبتنی بر نظریه فقر مدرنیته توضیح می‌دهد که ادبیات توسعه مدرن، تمایل به مشاهده فقر به عنوان سازمان دارد. در این نظریه بر این نکته تأکید می‌شود که فقر در روابط اجتماعی افراد نهفته شده است (محمدی یگانه و همکاران، ۱۳۹۳).

اندیشمندان نظریه ساختاری فقر، همچون هیلز^۲، نشان داده‌اند که مقدار زیادی از تحرک کم دامنه مختص کسانی است که در فقر به سر می‌برند (گیدنز و بردسال، ۱۳۹۰: ۴۵۹) که بیشتر عوامل بیرونی از جمله فقدان دسترسی به منابع، فقدان مهارت، نامناسب بودن مکان و تنظیمات سیاسی و اجتماعی، در آن نقش حیاتی دارند. او تأکید دارد که در تحلیل فقر می‌باید به عوامل ساختاری که موجب پیدایش فقر شده‌اند نظیر ساختار طبقاتی و نابرابری فراوان ثروت و قدرت در جامعه توجه کرد.

در نظریه طبقاتی فقر دیویس و مور^۳ نیز نابرابری یک ویژگی کلی جامعه و ضرورت سازمانی است (ربانی، ۱۳۸۵). نابرابری اجتماعی به عنوان طرح ناآگاهانه به جوامع تضمین می‌دهد که بهترین مشاغل توسط شایسته‌ترین افراد به طور آگاهانه اشغال می‌شود. اهمیت کارکردی مشاغل در جامعه و کمیابی نسبی افراد واجد شرایط برای تصدی آن‌ها، عمده‌ترین عوامل تعیین‌کننده میزان پاداش‌های اجتماعی برای مشاغل و به عبارتی موقعیت‌های مختلف اجتماعی هستند؛ بنابراین، نابرابری به موضوع‌هایی چون شکاف بین پولدارها و فقرا و یا تفاوت میان فرادستان و فرودستان توجه دارد (گرب، ۱۳۹۴: ۱۰).

ریچارد ویلکینسن^۴ در کتاب جوامع ناسالم، رنج‌های نابرابری (۱۹۹۶)، استدلال می‌کند که ثروتمندترین جوامع جهان سالم‌ترین جوامع نیستند، بلکه سالم‌ترین جوامع آن‌هایی هستند که عادلانه‌ترین توزیع درآمدها و بالاترین سطح یکپارچگی را دارند (به نقل از گیدنز و بردسال، ۱۳۹۰: ۲۲۰).

صاحب‌نظران دیدگاه تعدیل ساختاری، پدیده فقر را امری چندوجهی می‌دانند که فقرا را به اشکال گوناگون آزار می‌دهد. از جمله پیامدهای تعدیل ساختاری که هدف آن کاهش

-
1. Green
  2. Hills
  3. Giddens & birdsall
  4. Davis & Moore
  5. Richard Wilkinson

فقر و افزایش رفاه فقرا بوده، عبارت از مهاجرت به شهرها، بی خانمانی و خیابان‌زیستی، افزایش قیمت‌ها به صورت تصاعدی، استثمار کشاورزان فقیر، پسرقت زنان، جنگل‌زدایی، کم‌توان شدن فقرا، شیوه زندگی مفقود شده، زوال دموکراسی و حقوق بشر است (سیف، ۱۳۸۰: ۹۲).

در نهایت می‌توان به رویکرد فقر، حکمرانی خوب و توسعه هزاره اشاره نمود. متیو^۱ توسعه پایدار را در ارتباط با نسل‌های آتی مطالعه کرده و معتقد است توسعه نباید به ابعاد اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و محیط‌زیستی نسل‌های بعدی آسیب رساند و آن‌ها را دچار بحران هویتی و اجتماعی کند. این رویکرد، نقد اساسی نظریه توسعه در تصمیم‌گیری غربی‌ها را در این می‌داند که باید به مسائل محلی، جنبش‌های اجتماعی و سازمان‌های عمومی به عنوان عامل توسعه توجه کنند (متیو، ۲۰۰۲) و باعث شود عوامل منجر به شیوع فقر و ظلم و ستم، شناسایی شوند (فرگوسن، ۱۹۹۰^۲).

اصطلاحات حکمرانی خوب و فقر در توسعه باب شده‌اند. حکمرانی خوب و توسعه هزاره، سازوکاری برای بهبود کیفیت زندگی مردم و کاهش فقر هستند (بانک توسعه آسیایی، ۲۰۰۷^۳؛ جرمی، ۲۰۰۷^۴). حکمرانی به عنوان یک پارادایم غالب معاصر، راه حل توسعه نیافتگی و فقر را در کاهش نظارت مستقیم دولت بر فعالیت‌های اقتصادی می‌داند و معتقد است تفویض اختیار از دولت به سازمان‌ها و تلاش برای دموکراتیک کردن بیشتر امور، سبب کاهش فقر و افزایش مشارکت مردمی می‌شود (مینوگو، ۲۰۰۸^۵).

پارادایم کاهش فقر، نشانه‌ای از تغییر وسیع در پروژه نئولیبرال یعنی توسعه است (کریگ، ۲۰۰۳^۶) و از زمان شکل‌گیری توسعه هزاره، هدف اصلی آن کاهش فقر شدید بوده است (سازمان ملل، ۲۰۰۶^۷)؛ بنابراین حکمرانی خوب همانند یک شرط لازم (پیش‌نیاز) به منظور کاهش فقر در کشورهای در حال توسعه ضروری است، هرچند شرط کافی نیست.

1. Matthews

2. Ferguson

3. Asian Development Bank

4. Jeremi

5. Minogue

6. Craig

7. United Nations

۳. پیشینه تجربی

هدف اصلی پژوهش حاضر، واکاوی تجربه زیسته کودکان کار شهر اهواز از زباله‌گردی است. در این راستا به نتایج مطالعات و تحقیقات داخلی و خارجی اشاره می‌شود. میرحسینی و قربانی (۱۳۹۸) تجربه زیسته دختران کار خیابانی را در بستر ملاحظات جنسیتی و تفاوت‌های قومیتی با روش کیفی مورد مطالعه قرار دادند و دریافتند که مقولاتی چون فرودستی و درماندگی، استثمار مضاعف و کنترل شدید دختران کار، کار دختران به مثابه حمایت از خانواده و زندگی در خانواده‌های ازهم‌گسیخته، زمینه‌ساز این آسیب هستند.

فراتحلیل مطالعات عوامل اثرگذار بر پیدایش کودکان کار و خیابان، عنوان پژوهش اسدپور و آزاده (۱۳۹۹) با روش فراتحلیل است. یافته‌های این پژوهش نشان داد متغیرهای تحصیلات و اعتیاد والدین به مواد مخدر در حد متوسط بر میزان کار کودکان خیابانی تأثیرگذار بوده‌اند. عرشی و همکاران (۱۳۹۹) به ارزشیابی اثربخشی طرح سامان‌دهی کودکان کار پرداخته‌اند. نتایج این تحقیق که به بررسی مراکز سامان‌دهی کودکان کار بهزیستی در سراسر کشور پرداخته است، نشان داد این طرح علی‌رغم دستیابی به برخی از اهداف خود، در تغییر وضعیت ترک تحصیل کودکان کار و همچنین توانمندسازی کودکان و خانواده‌های ایشان موفق نبوده است.

افراسیابی و همکاران (۱۴۰۰) با تمرکز بر فعالان حوزه کودکان کار یزد، به مطالعه دلایل شکل‌گیری کار کودک پرداخته‌اند. ایشان مهم‌ترین عامل حضور کودکان کار در یزد را فقر (شامل فقر اقتصادی و فقر فرهنگی) عنوان کرده‌اند. در واقع، مهاجرت از خارج و داخل استان به شهر یزد سبب شکل‌گیری خانواده‌هایی با مشکلات عدیده در تأمین نیازهای اساسی شده؛ به نحوی که کار کودکان این خانواده‌ها تنها راه حل برون‌رفت از این وضعیت تلقی شده است. البته عواملی همچون اعتیاد و مسئولیت‌ناپذیری والدین نیز به عنوان عوامل مؤثر در پدیده کودکان کار مورد توجه قرار گرفته است.

مقدم و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی به فرایند شکل‌گیری پدیده کودکان کار خیابانی و پیامدهای آن در شهر اهواز پرداختند. پژوهش مذکور که با روش کیفی و روش نظریه زمینه‌ای انجام شده است، نشان داد خانواده و نابسامانی‌های موجود به عنوان شرط لازم و معاشرت افتراقی و به‌طورکلی ریشه محیطی به عنوان شرط کافی، موجب شکل‌گیری پدیده کودکان کار خیابانی در شهر اهواز شده‌اند. همچنین، یافته‌های پژوهش ملتفت

و همکاران (۱۳۹۹) با عنوان تحلیل وضعیت و پیامدهای عادت‌واره‌های کودکان کار در خیابان که به روش کیفی و روش نظریه زمینه‌ای انجام شده بود، نشان داد شرایط نابسامان و ازهم‌گسیخته خانواده، چرخه معیوب اجتماعی شدن، گریزناپذیر بودن و تلقی به عنوان یک هنجار پذیرفته شده، تقلیل‌گرایی نهادی، نادیده گرفتن شدن در قوانین و نبود فهم متقابل، نقش علی و زمینه‌ای در شکل‌گیری عادت‌واره کودکان کار دارند.

غلامی (۱۴۰۱) مقوله کودکان کار به مثابه جرم حکومتی در راستای پاسخگومودن ساختارهای نهادی را مطالعه کرده و نشان داده ماهیت شبکه‌ای و روابط خویشاوندی، تعقیب کیفی و کنترل این پدیده و در نتیجه امکان مداخله نهادهای قانونی را با مشکل مواجه می‌کند. باین حال، محقق به عنوان نتیجه‌گیری نهایی بر این باور است که به‌رغم وجود خلأهای قانونی، همچنان ظرفیت‌هایی هرچند حداقلی برای پاسخگودن اشخاص و سازمان‌ها وجود دارد.

مایبورگ و همکاران^۱ (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان تجربه زیسته کودکان در خیابان‌های هیلبرو ژوهانسبورگ، به این نتیجه دست یافتند که کودکان ساکن در خیابان‌ها در معرض تهدید و استثمار (سوءاستفاده جسمی، جنسی و عاطفی) قرار دارند. این امر منجر به احساس غم و اندوه، ترس، اضطراب، بدبختی، ناامیدی، درماندگی و افکار خودکشی و نهایتاً سوء مصرف مواد مخدر و فعالیت‌های مجرمانه می‌شود. کهرمان و کاراتاس^۲ (۲۰۱۸) در پژوهش کمی با عنوان تحلیل وضعیت موجود کودکان کار خیابان‌های شهر سنالیورفا (در ترکیه)، دریافته‌اند که محل زندگی ۶۶٫۴٪ کودکان در مؤسسه، ۹٫۵٪ در مزارع، ۷٫۵٪ در بازار و خیابان، ۲٫۸٪ در پایانه اتوبوس‌رانی، ۲٫۹٪ در صنعت و ۲٫۵٪ در پارک‌ها بوده است. ۵٫۷٪ کودکان اظهار داشتند که روزانه ۶ تا ۱۰ ساعت کار می‌کنند.

داس^۳ (۲۰۲۲) به عنوان یک ضرورت اجتماعی در هند، به مطالعه تعیین‌گرهای کار کودکان پرداخته است. داده‌های موردنیاز این مطالعه از پیمایش نیروی کار ۲۰۱۹-۲۰۲۰ استخراج شد. نتایج حاکی از آن بود که کودکان با تحصیلات متوسطه حضور بسیار پُرنرنگی در عرصه فعالیت‌های اقتصادی دارند. این مهم حاکی از نرخ بالای ترک تحصیل در دبیرستان در تلاش برای ورود به بازار کار به منظور کسب درآمد است و همچنان فقر

1. Myburgh et al.

2. Kahraman & Karatas

3. Das

سبب می‌شود خانواده‌ها فرزندان خود را به بازار کار بفرستند. از نظر محقق، ارائه خدمات برای افزایش سطح تحصیلات و همچنین ارائه کمک‌های مالی به خانواده‌های فقیر می‌تواند به طور مؤثری کار کودکان را در هند ریشه‌کن کند.

تانگ و ژائو (۲۰۲۳) با بهره‌گیری از نمونه‌گیری پانل، به مطالعه نقش فرهنگ قبیله‌ای در چین در پذیرش کار کودکان در سطح ملی پرداختند. این مطالعه وجود تعصب شدید پسرانه را در فرهنگ چین نشان داد که حاکی از ماهیت پدرسالارانه این فرهنگ است و سبب هدایت بیشتر پسران به سمت کار در مقایسه با دختران می‌شود. افزون بر این، چنین تأثیری بر پسران خانواده‌هایی که در سطح پایین وضعیت اقتصادی-اجتماعی و همچنین مناطق روستایی قرار دارند، بیشتر است. نکته قابل تأمل در این پژوهش آن است که در کنار مؤسسات رسمی، فرهنگ قبیله‌ای به عنوان یک مکمل در کاهش بروز پدیده کار کودکان عمل نموده است.

متا^۲ و همکاران (۲۰۲۳) در پژوهشی پدیدارشناختی به مطالعه عوامل ترویج کار کودکان در مناطق روستایی تانزانیا پرداخته و دریافتند که فقر فاحش خانوار و ناتوانی خانواده در تأمین نیازهای اولیه، عامل اصلی هدایت کودکان به کار است. سایر عوامل زمینه‌ای گزارش شده در این تحقیق شامل طلاق، فروپاشی خانواده، تنوع محدود فعالیت‌های درآمدزا برای خانوارها و فشار همسالان بوده است.

چنان‌که مشاهده می‌شود در مطالعات اخیر در سه کشور هند، چین و تانزانیا که نزدیک به یک سوم جمعیت جهان را شامل می‌شوند، مسئله کودکان کار به شدت با فقر، نبود منابع درآمدی و فرهنگ سنتی جامعه در ارتباط است. این مطالعات همسو با مطالعات داخل ایران بر پیچیدگی مسئله کار کودکان و چندلایه بودن آن تأکید دارند و از این رو پرداختن به این موضوع با روش کیفی و رویکرد پدیدارشناختی به منظور شناخت عمیق آن از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است.

۴. روش‌شناسی

در پژوهش حاضر با توجه به موضوع و ماهیت مسئله، از روش‌شناسی کیفی و روش پدیدارشناسی تفسیری استفاده شده است. روش پدیدارشناسی با آشکار ساختن ماهیت

1. Tang & Zhao

2. Metta

معنی نهفته در تجربیات سروکار دارد. هدف پژوهشگر، درک معنی تجربه به همان صورتی است که فرد تجربه کرده است. در حقیقت، پدیدارشناسی، به روشن کردن ساختار یا جوهره تجربه زیسته یک پدیده، به منظور پیدا کردن وحدت معنی و توصیف صحیح آن می‌پردازد (مهستی جویباری، ۱۳۹۰: ۲). بنا بر آنچه بیان شد، هدف تحلیل پدیدارشناسی تفسیری، ارائه توصیفی فرجه از پدیده مورد مطالعه با استناد به تحلیل‌های موشکافانه دانش تجربی مشارکت‌کنندگان است. در چنین رویکردی هیچ تئوری از پیش تعیین شده‌ای بر درک و دانش مشارکت‌کنندگان تحمیل نخواهد شد؛ هرچند در فرایند اعتباریابی یافته‌ها، محققین با استناد به چهارچوب مفهومی و ابعاد نظری مرتبط، یافته‌های تحقیق را تبیین خواهند نمود (ذاکری نصرآبادی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۰۷). اصول کلیدی پدیدارشناسی، تجربیات ذهنی مردم و معنایی است که آن‌ها به دنیای زیسته خود می‌دهند (الحازمی و گافمن، ۲۰۲۱).

مشارکت‌کنندگان پژوهش حاضر، کودکان کار خیابانی مرکز استان خوزستان در بازه سنی ۷ تا ۱۸ سال در سال ۱۴۰۲ بودند که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند و در خیابان‌های شهر به کار جمع‌آوری زباله‌های قابل بازیافت، دودکردن اسپند، شستن شیشه ماشین، دست‌فروشی و... اشتغال داشتند. نمونه‌گیری هدفمند منعکس‌کننده تکنیک‌هایی است که در انتخاب واحدها (مانند افراد، پرونده/سازمان‌ها، رویدادها) بر فضاوت محقق و فرایند روشی تحقیق تکیه می‌کنند. این تکنیک‌ها شامل نمونه‌گیری با حداکثر تنوع، نمونه‌گیری همگن و نمونه‌گیری نوعی است (شارما، ۲۰۱۶).

تأسیس به اشباع نظری، با تعداد قابل توجهی کودک مصاحبه شد. معیارهای ورود افراد به میدان شامل: (۱) داشتن تجربه زیسته؛ (۲) توانایی پاسخگویی به سؤالات پژوهش و تمایل به همکاری در پژوهش؛ و (۳) قراردادن در محدوده سنی ۷ تا ۱۸ سال بوده است. در تمام فرایند پژوهش، معیارهای اخلاق پژوهش (خصوصاً احترام به حقوق اخلاقی آزمودنی‌ها، جلب رضایت مشارکت‌کنندگان، مسئولیت‌پذیری حرفه‌ای و...) به منظور توصیف و تحلیل فرجه مسئله رعایت شده است. ضمن بهره‌گیری از پژوهشگران آشنا با روش تحقیق کیفی، به طور متوسط ۴۰ دقیقه با هر یک از موارد مصاحبه انجام و برای گردآوری داده‌های متن با لحاظ رشد شناختی کودکان، سؤالات مصاحبه ساده‌سازی شده است.

1. Alhazmi & kaufmann

2. Sharma

قابلیت اعتبار یا باورپذیری در تحقیقات کیفی، به معنای میزان و درجه اعتماد به واقعی بودن یافته‌ها برای شرکت‌کنندگان در پژوهش است. اطمینان‌پذیری معادل پایایی در تحقیقات کمی است که به درجه بازیافت و تکرارپذیری داده‌ها توسط سایر محققان اطلاق می‌شود (پرهوده و همکاران، ۱۴۰۱: ۳۷). برای بررسی اعتبار یافته‌های مصاحبه، از تکنیک کنترل اعضا و خودبازبینی محقق استفاده گردید؛ به این نحو که بعد از اتمام مصاحبه، یافته‌های مصاحبه به شرکت‌کنندگان ارائه و نظرات آن‌ها برای تأیید یا رد یافته‌ها اخذ شد. تمامی شرکت‌کنندگان یافته‌های پژوهش را تأیید کردند.

همچنین، به منظور تأیید داده‌ها، در مراحل گردآوری داده‌ها سعی شد اظهارات مصاحبه‌شوندگان بدون کم‌وکاست و عیناً یادداشت شود و برای بررسی اعتبار یافته‌ها از خودبازبینی محقق استفاده گردید. برای بررسی انتقال‌پذیری یافته‌های مصاحبه از رویه‌های ویژه کدگذاری استفاده گردید. تلاش شد با استفاده از روش‌هایی چون آموزش دقیق مصاحبه‌گران، دقت در مستندسازی مصاحبه‌ها و استفاده از رویه‌های ویژه در کدگذاری، میزان انتقال‌پذیری یافته‌های مصاحبه بهبود یابد.

محدودیت‌های تحقیق: سن پایین، زبان محدود و بی‌سوادی و کم‌سوادی کودکان کار از محدودیت‌های اصلی تحقیق حاضر بوده که با ساده‌سازی جریان مصاحبه و تکرار سؤالات تا حدی مرتفع شده است. همچنین، زمان‌بر بودن فرآیند کدگذاری و تحلیل داده‌های پژوهش از دیگر محدودیت‌های پژوهش حاضر بوده که این محدودیت با استفاده از همکاران آشنا با روش تحقیق کیفی و با استفاده از رویه‌های ویژه کدگذاری تا حدی برطرف شد. با توجه به این‌که این پژوهش به روش کیفی در سطح شهر اهواز انجام گرفته، یافته‌های آن قابل تعمیم به سایر شهرستان‌های استان خوزستان نیست.

۵. یافته‌ها

مشارکت‌کنندگان پژوهش حاضر را ۳۶ نفر از کودکان کار خیابانی شهر اهواز در بازه سنی ۵ تا ۱۷ سال در سال ۱۴۰۲ تشکیل دادند که در خیابان‌های شهر به انواع فعالیت‌های اقتصادی خیابانی شامل تکدی‌گری، زباله‌گردی، دست‌فروشی و... مشغول بودند. هیچ‌کدام از کودکان مورد مطالعه، در خانواده‌ای با تحصیلات دانشگاهی زندگی نمی‌کردند که خود حاکی از اهمیت آموزش و تعلیم‌وتربیت در ارتباط با بسترهای مولد مسائل اجتماعی است.

به عبارت دیگر، کودکان کار به شکل حداکثری از خانواده‌هایی برخاسته‌اند که والدین آن‌ها از مهارت‌های حرفه‌ای حاصل از آموزش که می‌تواند سبب توانمندی اقتصادی و اجتماعی و به تبع آن غنای سرمایه فرهنگی شود، یا محروم بوده‌اند یا دسترسی مناسب به آموزش با کیفیت نداشته‌اند.

جدول شماره ۱: مشخصات مشارکت‌کنندگان

جنس			سن			تحصیلات			محل زندگی			وضعیت اشتغال و سلامت پدر				
تعداد	درصد	نسبت	۶ تا ۱۰ سال	۱۰ تا ۱۲ سال	بالاتر از ۱۲ سال	ابتدایی	متوسطه	تحصیل بازمانده از	شهر	روستا	ضایعات	تیکار	تزی خانه	پنجر	کارگر	سایر
۳۴	۲	۱۱	۱۸	۷	۱۶	۱۲	۸	۹	۲۵	۹	۹	۹	۱	۸	۷	۱

واحدهای معنایی نهفته در تجارب زباله‌گردی مشارکت‌کنندگان که از متن مصاحبه با ایشان استخراج شده، در هفت موضوع کلی به شرح زیر قرار گرفته است:

جدول شماره ۲: مضامین اصلی و فرعی مرتبط با کودکان کار خیابانی

مضامین اصلی	مضامین فرعی
گرایان اجتماعی	فقر و رنج اقتصادی ادراک‌شده در سرزمین گنج، محرومیت ادراک‌شده در بین کودکان کار و ضرورت حمایت اقتصادی از خانواده و تقلا برای بقا
ضعف سرمایه فرهنگی	تحصیلات پایین والدین، ترک تحصیل در بین کودکان کار
فقر سلامت کودکان کار	مشکل درد و پادرد به خاطر حمل‌گونی، بریده‌شدن دست با شیشه حین کار، مریض‌شدن کودکان کار و عدم توانایی مراجعه به پزشک
ضعف برخورداری از حمایت‌های نهادهای متولی	دریافت حقوق ناچیز کمیته امداد امام (ره)، نداشتن دفترچه بیمه، دفترچه بیمه کودکان کار، داشتن مشکلات مالی شدید، ناکافی بودن حمایت بهزیستی، لزوم حمایت از اشتغال والدین کودکان کار

مضامین اصلی	مضامین فرعی
امید به تغییر و امکان تحرک اجتماعی	تمایل به خرید مغازه در آینده مغازه، پس انداز درآمد زباله‌گردی برای خرید مغازه، امید به استادکار شدن، آرزوی موفق شدن در آینده، تمایل به ادامه تحصیل و مهندس شدن، آرزوی مکانیک شدن
تلقی زباله‌گردی به مثابه شغل شرافتمندانه و احساس غرور	تلفی بهتر بودن این شغل در مقایسه با سایر مشاغل، شرافتمندانه تلقی کردن این شغل
در معرض رفتارهای پُرخطر بودن کودکان کار	مصرف سیگار در بین کودکان کار، مصرف مواد در بین برخی از کودکان کار

۵-۱. گرادیان اجتماعی

منظور از گرادیان اجتماعی،^۱ شرایط اقتصادی و اجتماعی است که بر سلامتی کنشگران اجتماعی تأثیر می‌گذارد و در این پژوهش مراد، شرایط اقتصادی-اجتماعی مشوق کار کودکان در سنین پایین است. مقوله محوری گرادیان اجتماعی، شامل مقولات فرعی چون: (۱) فقر و رنج اقتصادی ادراک شده در سرزمین گنج؛ (۲) محرومیت ادراک شده در بین کودکان کار؛ و (۳) ضرورت حمایت اقتصادی از خانواده و تقلا برای بقاست. یافته‌ها نشان داد کودکان کار خیابانی شهر اهواز عمدتاً از خانواده‌های فقیر و حاشیه‌نشین هستند و شرایط اقتصادی مناسبی ندارند. بیشتر این خانواده‌ها طی سالیان اخیر به محلات اطراف شهر اهواز مهاجرت کرده و در شهر و دیار خویش نیز از موقعیت اقتصادی ضعیفی برخوردار بوده‌اند. والدین کودکان کار به خاطر بیکاری، بیماری و... در محلات حاشیه‌نشین از فقر رنج می‌برند و کودکان با مشاهده رنج‌های اقتصادی خانواده خود، زباله‌گردی را برای تأمین نیازهای اولیه خانواده به‌عنوان استراتژی ارزان و آسان انتخاب می‌کنند.

پدرم از کار افتاده شده و درآمدی نداره. مشکل دیگه‌ای نداریم، فقط مالی! بعد از مدرسه یا می‌رم سر چراغ قوزم چهارراه‌ها یا ضایعات جمع می‌کنم (کودک ۱۴ ساله).

1. Social Gradient

وضعیت بد خانواده مومن مجبورم کرده کار کنم. برای کمک به خانواده، پلاستیک و قوطی و کارتون جمع می‌کنم. همه‌اش از بدبختیه ... (کودک ۱۰ ساله).

پدرم توی نادری دست‌فروشی می‌کنه، لباس زنونه می‌فروشه. درآمدش کمه، منم کمکش می‌کنم و خرج خودم رو در می‌آرم، کمک خرج خونه هم هستم (کودک ۹ ساله).

حمایت از اقتصاد خانواده و تلاش برای بقا، یکی دیگر از شرایط تأثیرگذار بر تجربه کودکان کار از کار است. می‌توان گفت کودکان کار برای بقا و تأمین نیازهای اولیه و کمک به اقتصاد خانواده، به ناچار زباله‌گردی را می‌پذیرند. آنان برای بقا و رهایی از چنگال فقر و گرسنگی، انتخاب دیگری ندارند. کودکان کار قهرمانانه و مشفقانه رنج و محنت زباله‌گردی را می‌پذیرند تا پدر، مادر و خواهر و برادر کوچکشان شب گرسنه نخوابند. گویی آنان از بین دنیای کودکانه و بی‌تفاوتی به جهانی که در آن زندگی می‌کنند، مسئولیت‌پذیری مالی زودرس و رنج را با افتخار و به ناچار می‌پذیرند تا گنج زندگی‌شان (خانواده) آسیب نبیند.

یکی از دوستانم که پدرش کار داره، پولش رو واسه خودش خرج می‌کنه؛ می‌خوره، لباس و کفش می‌خره، ولی بیشتر بچه‌ها کمک خانواده خودشون هستن. من خودمم واسه خرج خونه کار می‌کنم، چون به جز خودم کسی توی خونه ما کار نمی‌کنه؛ پدرم که مریضه، خواهرم هم سنش خیلی کمه و دوس دارم مدرسه بره ... (کودک ۱۲ ساله).

... روزی ۲۰۰ هزار تومن درآمدمه؛ ۵۰ تومنش رو خودم برمی‌دارم، بقیه‌ش رو می‌دم مادرم خرج خونه. داروهای مادرم هم هست که باید بگیریم ... کمک می‌کنم ... (کودک ۱۷ ساله).

من به خاطر پدر و مادرم کار می‌کنم. این کار خیلی سخته؛ توی گرما و بدون موتور، اما اگه من کار نکنم و پول درنیارم واسه مادرم، نمی‌تونیم زندگی کنیم، سفره مومن خالی می‌مونه (به دلیل اعتیاد پدر) (کودک ۱۳ ساله).

تدقیق در یافته‌های مصاحبه نشان داد یکی دیگر از پیشران‌های تأثیرگذار بر تجربه کودکان شهر اهواز از کار (در سنین پایین)، محرومیت ادراک شده است. مصاحبه‌شوندگان بر این باورند که از بسیاری امکانات و استانداردهای اولیه زندگی محروم‌اند. آن‌ها غالباً از محلات حاشیه‌نشین و ... به محلات متوسط‌نشین و ... برای زباله‌گردی مراجعه می‌کنند.

ما از خیلی چیزها محرومیم، زیاد حس نادری، هرچی بگید شما. هرروز توی خیابون فقط می‌تونیم چیزایی که دوست داریم ببینیم زد می‌شن، ولی حُب دست مومن بهشون نمی‌رسه (خنده)، توپ فوتبال، استخر (دوباره خنده) ... هرچی که بقیه دارن ... (کودک ۱۶ ساله).

ما وقت زیادی برای بازی نداریم، ما از ساعت یک از محله مون راه می‌افتیم و یک یا دو شب برمی‌گردیم اون جا. اون قدر خسته‌ایم که توان هیچ کار دیگه‌ای هم نداریم، فردا صبح هم باید گونی‌ها رو تفکیک کنیم بریم انبار تحویل بدیم. دیگه وقتی برای تفریح و سرگرمی وجود نداره ... (کودک ۱۴ ساله).

اوقات فراغت چی هست (خنده)، وقت مون رو ما با شوخی زد می‌کنیم، بیشتر دور هم توی گاراژ یا پارک می‌شینیم، کار خاصی نداریم، روزای شنبه اطراف گاراژ فوتبال هم بازی می‌کنیم، منطقه نمی‌ریم (کودک ۱۳ ساله).

۲-۵. ضعف ظرفیت فرهنگی خانوادگی

ضعف سرمایه فرهنگی والدین کودکان کار، از دیگر پیشران‌های تأثیرگذار بر زباله‌گردی کودکان کار بوده است. کودکان کار غالباً از محلات حاشیه‌نشین شهر اهواز بودند و والدین اکثر آن‌ها تحصیلات زیادی نداشتند و این به نوبه خود به بازتولید این آسیب در جامعه کمک می‌کند. به طور کلی، ظرفیت فرهنگی شکل‌دهنده رفتارهای فرهنگی و کنش‌های کنشگران در فضای کنش اجتماعی است.

سواد پدر و مادر در حد خواندن و نوشتن هست فقط. اکثر بچه‌ها که ضایعات جمع می‌کنن، ترک تحصیل کردن. من خودم به خاطر مشکلات مالی خانواده‌ام ترک تحصیل کردم، کار می‌کنم درآمد رو می‌دم خونه (کودک ۱۵ ساله).

من بریا جمع کردن زباله از کوت عبدالله می‌آم. پدر و مادرم تا پنجم ابتدایی درس خواندن. پدرم دست‌فروشه و مادرم هم خونه‌س ... (کودک ۱۲ ساله).

۳-۵. فقر سلامت کودکان کار

یکی از چالش‌های کودکان کار، فقر سلامت است. کودکان کار روزانه ساعات طولانی کار می‌کنند و بیشتر اوقات به خاطر کار و دوری از منزل، فست‌فود و ... استفاده می‌کنند و از سبک تغذیه سالم برخوردار نیستند. کودکان کار غالباً پروتکل‌های بهداشتی را در حین فعالیت، غذا خوردن و ... خیلی کم رعایت می‌کنند و این امر در درازمدت سلامتی آنان را تحت الشعاع قرار می‌دهد. مشاهده میدانی و مصاحبه با مشارکت‌کنندگان نشان داد کودکان کار که با گونی زباله‌گردی می‌کنند، به خاطر حمل کیسه‌های سنگین، با شکم‌درد و پادرد مواجه‌اند و نیاز به مراجعه به پزشک متخصص دارند.

برخی شب‌ها از شکم درد و پادرد حتی نمی‌تونم بخوابم. بیمه و پول هم نداریم که بریم دکتر، مادرم توی خونه خودش بهم دارو می‌ده یا پاهام رو خوب می‌کنه ... (کودک ۷ ساله).

ببینید این جای دستم رو چند بار شیشه بریده ... دکتر نرفتم، خونه بستمش ... (کودک ۹ ساله).

۴-۵. ضعف برخورداری از حمایت‌های نهادهای متولی

کودکان کار دسترسی آسان و باکیفیت به خدمات بهداشتی-درمانی، بیمه‌ای، آموزشی، کرایه و تأمین مسکن و حرفه‌آموزی و توانمندسازی ندارند و از حمایت‌های کافی نهادهای متولی برخوردار نیستند. این در حالی است که برخورداری از خدمات و حمایت‌های سازمان‌های متولی، می‌تواند به کاهش نرخ کودکان کار و آسیب‌های آن در جامعه کمک کند.

کودکان کار شهر اهواز برای بازگشت به تحصیل نیاز به حمایت‌های مالی نهادهای متولی و آموزش و توانمندسازی خانواده‌ها و کودکان کار دارند. اکثر کودکان کار در حین مصاحبه تصریح کرده‌اند که ترک تحصیل کرده و در مورد پیامدهای زباله‌گردی و ... از سوی نهادهای متولی آموزش ندیده‌اند.

پدرم معتاد و بیکاره و درآمد هم نداره و خانواده‌ام مشکلات مالی شدید دارن. ما تو خونه هیچی نداریم، بعضی وقتا بهمون گوشت می‌دن یا غذای گرم، دیگه هیچی ... (کودک ۱۴ ساله).

اینا که گفتید رو رفتیم، کمیته امداد رفتیم، بهزیستی هم رفتیم. پدرم هر کاری باشه انجام می‌ده، اما خیلی مریضه، پاش توی تصادف شکست، دیگه خوب نشد. شغل ثابت که گفتین نداره، یه جا استخدام باشه. من هم مدرسه نمی‌رم، واسه خرج خونه کار می‌کنم (کودک ۸ ساله).

۵-۵. امید به تغییر و امکان تحرک اجتماعی عمودی

یافته‌های مصاحبه نشان داد امید به تغییر و امکان تجربه تحرک اجتماعی، یکی از استراتژی‌های کودکان کار در سازگاری با زباله‌گردی و شیشه‌شویی است. آن‌ها با وجود این‌که در وسط میدان رنج و مشکلات هستند و در برابر این مشکلات سینه سپر می‌کنند، به آینده و رهایی از این مشکلات امیدوارند.

این کودکان آرزوهای خود را در خرید دوچرخه، مکانیک شدن، خریدن مغازه برای احداث مکانیکی، فرستادن فرزندان خود به مدرسه، سالن ورزشی، خرید موتور، رفتن به استخر و... جست‌وجو می‌کنند. درواقع، کودکان کار زباله‌گردی را پیشه‌ای مقطعی تلقی می‌کنند و معتقدند روزی شغلشان را تغییر خواهند داد و به آرزوهای خود خواهند رسید. در این زمینه، به چند مورد از اظهارات مهم مشارکت‌کنندگان اشاره می‌شود. کودک ۱۲ ساله می‌گوید:

توی مکانیکی کار می‌کنم و هفته‌ای ۳۰۰ می‌گیرم. می‌خوام در آینده مغازه بخرم، الان نصف درآمد رو به پدرم می‌دم، بقیه رو قلک می‌ریزم، می‌خوام مغازه بخرم. الان کار می‌کنم تا تجربه‌ام زیاد بشه و استادکار بشم... برای خودم کسی بشم... (کودک ۱۲ ساله).

... به پولش نیاز دارم، اما دوست دارم کار فنی یاد بگیرم و آرزو دارم وقتی بزرگ شدم آدم موفق بشم و خانواده‌ام به من افتخار کنن... (کودک ۱۷ ساله).

۵-۶. تلقی زباله‌گردی به مثابه شغل شرافتمندانه و احساس غرور

کودکان کار با توجه به شرایط اقتصادی و اجتماعی خانوادگی، کار در سنین پایین را نه امری ناپسند، بلکه فعالیتی ارزشمند و شرافتمندانه می‌دانند و به خاطر کمک به تأمین معاش خانواده، احساس غرور می‌کنند. آن‌ها این فعالیت را از سر ناچاری و به خاطر بقا و کمک به اقتصاد ضعیف خانواده (ناشی از بیماری پدر و مادر، بیکاری، ازکارافتادگی، اعتیاد، طلاق، زندانی بودن ایشان و...) انتخاب و سعی می‌کنند با تغییر نگرش و احساس غرور به آن، تاب‌آوری شغلی‌شان را در راستای تأمین نیازهای فوری خانواده تقویت نمایند. یافته‌های پژوهش نشان داد آن‌ها زباله‌گردی را پیشه‌ای شرافتمندانه و مردانه می‌دانند و افتخار می‌کنند که درآمدشان را به خانواده‌های خود تقدیم می‌کنند تا از آلام و رنج‌های آنان بکاهند.

کودکان کار فعالیت خود را از تکدی‌گری، دست‌فروشی و... متمایز می‌دانستند و در مصاحبه‌ها، کار خود را هم‌تراز با سایر کارها نمی‌دیدند و چنین نگرشی را رد می‌کردند. اکثر آنان بر این باور بودند که مشغول یک کار مردانه‌اند و تکاپوی ایشان با گدایی (که شغلی بد و مفتضحانه و فاقد تلاش برای کسب درآمد و فقط دست‌درازکردن به سوی دیگران است)، کاملاً تفاوت دارد. به اعتقاد آن‌ها جمع‌آوری پسمانده‌های شهری، فعالیتی شرافتمندانه و بدون مزاحمت برای دیگران است که رزق و روزی حلال را برایشان فراهم می‌کند.

همچنین مشاغلی مانند دست فروشی و ... را بیش تر زنانه و دخترانه قلمداد می کردند تا مردانه. یکی از مصاحبه شوندهاگان که ۱۵ سال دارد، در این زمینه اظهار می دارد:

این شغل، یه شغل سخت و مردونه هست و در بین بچه های محله ما بهتر از مشاغل دیگه ست. این کار شرافتمندانه است.

۵-۷. در معرض رفتارهای پرخطر بودن کودکان کار

کودکان کار در معرض رفتارهای پرخطر مثل مصرف سیگار و ... قرار دارند. در این ارتباط، ماکوناچی و همکاران^۱ بر این باورند که کار از نظر روحی، جسمی، اجتماعی و اخلاقی برای کودکان خطرناک و مضر است و با تحصیل آن ها منافات دارد (گانلاگسون، ۲۰۲۲). مشاهده میدانی محققان و مصاحبه با کودکان کار نشان داد کودکان کار خیابانی سبک زندگی خاص خود را دارند. آنان به خاطر هم نشینی افتراقی با کودکان کار سیگاری در مسیرهای زباله گردی، شکاف دانش و آگاهی، زندگی در مناطق آسیب پذیر و فقدان اوقات فراغت، نظارت ضعیف والدین بر دوست یابی فرزندان و ... در معرض رفتارهای پرخطر قرار دارند. کودکی ۱۵ ساله می گوید:

از زندگی راضی ام، خدا رو شکر من سیگار هم نمی کشم، ولی خیلی از بچه ها دور هم جمع می شن سیگار و حتی مواد می کشن.

۶. بحث و نتیجه گیری

هدف پژوهش واکاوی تجربه زیسته کودکان زباله گرد در خیابان های شهر اهواز بود. بر پایه یافته ها، این زباله گرد ها پسران کم سن و سال با لباس های کثیف خاکی رنگ هستند که در تمام شبانه روز به ویژه با تاریک شدن هوا در حالی که یک گونی بر دوش دارند به فعالیت مشغول اند. آن ها با تخلیه مخازن بزرگ زباله معابر بر روی زمین، آشغال های ارزشمند آن را سوا و سپس کوچه ها و خیابان ها را با همان آشغال ها رها می کنند. زباله گرد ها بدون هرگونه مانع یا مزاحمت از سوی پلیس و یا مأموران شهرداری، عملاً تمام محله را آشغال باران می کنند تا از میان آشغال ها چند قلم زباله ناب بیابند و آن را درون گونی خود بیندازند.

1. Maconachie et al.

2. Gunnlaugsson

نتایج پژوهش که بر مبنای تفسیر و تجربه مشارکت‌کنندگان حاصل شده است، نشان داد عدم جمع‌آوری زباله‌ها به شکل منظم و تفکیک‌نشدن پسماندها از مبدأ سبب شکل‌گیری ارزش افزوده قابل‌توجهی در این حوزه شده است. چنین فرصت اقتصادی از چشم ساکنان محلات حاشیه‌نشین پنهان نمانده است و آن‌ها برای جمع‌آوری ضایعات مورد نظر پیاده، با استفاده از انواع گاری، موتور سه‌چرخ و وانت به سایر محلات مسکونی شهر روانه می‌شوند.

به موازات گردآوری زباله‌ها از سوی کودکان زباله‌گرد و افزایش عرضه، مراکز غیررسمی خرید و فروش پسماندهای خشک شکل گرفته است و برخی از آن‌ها با مهیا کردن ابزارهایی مانند گاری و یا ارائه تسهیلات برای تهیه سایر ادوات و وسایل گردآوری زباله، به تکمیل این فرایند و فربه‌شدن این چرخه کمک کرده‌اند. ابزارهای ضایعاتی در نتیجه این وضعیت در اطراف اهواز افزایش یافته است و حاشیه‌نشینان زباله‌گرد، ضایعات تفکیک‌شده را در پایان روز کاری خود به این مراکز تحویل می‌دهند. چنین شرایطی سبب شده که تردد روزانه ده‌ها وسیله نقلیه گردآوری زباله که فاقد پلاک و دیگر علائم راهنمایی هستند، به صحنه‌ای آشنا برای شهروندان اهوازی بدل شود.

یافته‌ها نشان داد گرادیان اجتماعی (شرایط اقتصادی و اجتماعی مشوق کار کودکان در سنین پایین)، نقش مهمی در بازتولید کنش زباله‌گردی کودکان شهر اهواز دارد. این شرایط برای بسیاری از کودکان کار، مسیر را به گونه‌ای تعیین کرده که به جای مدرسه، رهسپار خیابان شوند و بی‌اعتنا به ارزیابی سایر شهروندان و رسوم و مناسک، حمایت از خانواده را محقق سازند. وجود شرایط خانوادگی مشابه، شرایط اقتصادی و اجتماعی مشابه و سایر مؤلفه‌های مورد بررسی همسان، آن‌ها را در مسیر مشابه برای ارتزاق قرار داده است.

همچنین، سهم محلات حاشیه‌نشین و حومه شهر در تأمین کودکان کار خیابانی شهر اهواز برجسته است؛ به گونه‌ای که تقریباً تمام کودکان کار خیابانی شهر از این محلات می‌آیند و برخی از آن‌ها از خانواده‌های مهاجرانی هستند که کمتر از یک دهه سابقه حضور در این محلات را دارند.

دقت در شرایط خانوادگی والدین کودکان کار نشان داد رنج بیکاری و بیماری واردشده بر این والدین، در ترغیب کودکان به زباله‌گردی مؤثر است. بسیاری از این والدین در محلات حاشیه‌نشین از فقر و فلاکت رنج می‌برند و کودکان با مشاهده رنج‌های اقتصادی خانواده‌شان، زباله‌گردی را برای تأمین نیازهای اولیه خانواده‌شان به عنوان استراتژی ارزان و

آسان انتخاب می‌کنند. از این منظر نوعی شجاعت و ایثار را می‌توان در کنشگری کودکان کار رصد کرد؛ امری که حداقل در نگاه خودشان بر دیگر تفسیرها غلبه دارد. آنان خود را قهرمانان کوچکی می‌دانند که لازم است زودتر از موعد کارهای بزرگ کنند.

کودکان کار قهرمانانه و مشفقانه رنج و محنت زباله‌گردی را می‌پذیرند تا پدر، مادر و خواهر و برادر کوچکشان شب‌گرسنه نخوابند. با ورود این کودکان به بازار کار خیابانی که بی‌رحم‌تر از سایر بازارهاست، نوجوانی، سلامت، آموزش و بسیاری از ابعاد دارایی و حقوق این کودکان تحت تأثیر قرار می‌گیرد و لباس‌های پاره و کثیف، دست‌های پینه‌بسته و پاهای ورم‌کرده از پیاده‌روی فاصله‌ی میان سطل‌ها و در نهایت انبار ضایعاتی تا خانه برای آن‌ها باقی می‌ماند. با وجود قدرتمند بودن شبکه‌ی حمایت عشیره‌ای و خویشاوندی گسترده در محلات حاشیه‌نشین، به دلیل وجود فقر گسترده در میان این خانواده‌ها نمی‌توان به حمایت‌های مؤثر محلی امید بست. کودک نیز در مواجهه با شرایط بد اقتصادی خانواده، مشفقانه و از سر ناچاری از طریق انتخاب ارزان‌ترین روش که نیاز به سرمایه، مجوز و... ندارد، برای حمایت از اقتصاد خانواده خصوصاً کمک به خرید مواد غذایی، اجاره‌بها، تحصیل، هزینه‌های داروهای پدر و مادر و... اقدام به زباله‌گردی می‌کند.

احساس محرومیت و نابرابری، از مهم‌ترین احساساتی است که مصاحبه‌شوندگان بر آن تأکید داشتند. آن‌ها با اشاره به لباس و پوشش خود و همچنین مقایسه‌ی خود با کودکان هم‌سن و سال، این محرومیت ادراک شده را مورد تأکید قرار دادند. مصاحبه‌شوندگان بر این باور بودند که از بسیاری امکانات و استانداردهای اولیه‌ی زندگی محروم‌اند. کودکان زباله‌گرد که غالباً از محلات حاشیه‌نشین به محلات برخوردار مراجعه می‌کنند، به مقایسه‌ی امکانات و استانداردهای زندگی خود با شهروندان این مناطق می‌پردازند و نتیجه‌ی این مقایسه، احساس محرومیت و نابرابری است. می‌توان گفت در ساختمان ذهنی این کودکان، به قول بوردیو، چشمداشت‌های ذهنی با واقعیت‌های عینی فاصله‌ی زیادی دارد و این امر نه‌تنها باعث بازتولید زباله‌گردی می‌شود، بلکه به شکل‌گیری آسیب‌های اجتماعی نیز کمک می‌کند.

یافته‌ها نشان داد ناپسامانی خانوادگی در خانواده‌های کودکان کار، مشوق زندگی زباله‌گردی است. در این راستا ویلیام گود در تئوری آنومی ساختاری، نهاد خانواده را به‌عنوان مهم‌ترین عاملیت اجتماعی‌کننده تعریف می‌کند و بر این باور است که هرگونه ناپسامانی و بی‌سازمانی در این نهاد و ساختار آن، در بروز، توسعه و تکوین شخصیت بزهکار و آسیب‌های اجتماعی نقش کلیدی دارد (مطلق و ندری، ۱۳۹۲: ۱۲۲).

درآمد و سوسه برانگیز زباله‌گردها، خود نوعی تبلیغ غیررسمی برای این فعالیت است و آسانی تهیه ملزومات آن، افزوده شدن شمار افرادی را در پی دارد که به این کسب‌وکار غیرتمیز مشغول‌اند. محرومیت دیگر پسران ساکن این محلات، این افق مالی جدید را برای آنان نیز جذاب نشان می‌دهد و نه تنها آن را راهی برای درهم‌شکستن تله فقر می‌دانند، بلکه نقدشوندگی سریع ضایعاتی تحویل شده به انبارها و مراکز غیررسمی خرید این زباله‌ها را از هر فعالیت دیگری مفیدتر ارزیابی می‌کنند. بدین ترتیب، با وجود آن که ساخت جامعه حومه و فقر گسترده ساکنان آن، پیشرفت و ترقی را دور از دسترس نشان می‌دهد؛ اما نوعی مسامحه و تاب‌آوری منحصربه‌فرد برای فعالیت در زباله‌گردی را برای این کودکان و نوجوانان مهیا می‌کند. اقدام به این فعالیت با وجود ارزش اقتصادی نهفته در زباله‌گردی، فرصتی استثنایی برای گریز از محرومیت انسان حاشیه‌نشین است و در ادامه با خانوادگی شدن فعالیت زباله‌گردی، توان عملیاتی گریز از این بینوایی افزایش می‌یابد. از دیگر یافته‌های قابل توجه این پژوهش، وضعیت تحصیل کودکان کار خیابانی است. نتایج نشان داد حدود ۲۲٪ از کودکان مورد مطالعه عنوان کرده‌اند که از ادامه تحصیل به‌اجبار یا خودخواسته بازمانده‌اند. از سوی دیگر، ۴٫۸٪ از کودکان (که بخشی از ایشان در سن قبل از آموزش رسمی قرار دارند) فاقد تحصیلات رسمی بوده‌اند. بازماندن کودکان از تحصیل در محلات حاشیه‌نشین به‌طور عام و کودکان کار خیابانی به‌طور خاص، در پیوند با وضعیت خانواده قابل بررسی است؛ زیرا خانواده نقش مهمی در حمایت عاطفی و فراهم‌آوردن شرایط حداقلی برای ادامه تحصیل فرزندان بر عهده دارد. یافته‌های این تحقیق مبنی بر ترک تحصیل اکثر کودکان کار یا عدم تمرکز بر مطالعه و تحصیل به خاطر فقر و مشکلات و رنج‌های زندگی، با نتایج پژوهش داس (۲۰۲۲) مبنی بر نرخ بالای ترک تحصیل در بین کودکان کار و شیوع فقر در بین والدین کودکان کار در هند همسوست. علاوه بر این، فقر سلامت از جمله چالش‌های کودکان کار است و کودکان زباله‌گرد به‌ویژه کوچک‌ترها با اقدامات احتیاطی اولیه برای حفظ سلامتی و بهداشت آشنا نیستند. آن‌ها اهمیت زیادی به آسیب‌های جزئی نمی‌دهند و آن را به‌عنوان یک آسیب طبیعی در نظر می‌گیرند و از مراجعه به پزشک خودداری می‌کنند. آن‌ها اغلب مریض می‌شوند و بارها در عرض چند ماه احساس گرما می‌کنند. سرفه، عارضه‌ای رایج در بین کودکان زباله‌گرد بود. هنگامی که از ایشان در این باره سؤال شد، آن‌ها سرفه را بیماری نمی‌دانستند. آن‌ها معمولاً این بیماری را بخشی عادی از زندگی روزمره زباله‌گردی می‌دانند. این تلقی به دلیل حضور بیشتر دوستان بیمار اعضای خانواده در اطراف آن‌ها بود.

کودکان کار ساعات طولانی در شبانه روز کار می‌کنند و بیشتر اوقات به خاطر کار و دوری از منزل و استفاده از فست فود و غذاهای ناسالم، سبک تغذیه صحیحی ندارند. همچنین، در حین فعالیت، غذا خوردن و... پروتکل‌های بهداشتی را خیلی کم رعایت می‌کنند که در درازمدت سلامتی آنان را تحت الشعاع قرار می‌دهد. بسیاری از این کودکان هنگام کار و با همان دست‌های تا آرنج در کیسه‌ها و سطل‌های زباله فرورفته، هدایا و غذاهای نذری مردم را می‌پذیرند و مصرف می‌کنند.

آن‌ها همچنین در معرض رفتارهای پُرخطر قرار دارند که تهدیدکننده سلامتی آنان است. آن‌ها از فقدان حمایت‌های نهادهای متولی رنج می‌برند. ویلکینسن بر این باور است که عوامل اجتماعی یعنی استحکام روابط اجتماعی، پیوندهای درون اجتماع، وجود حمایت‌های اجتماعی و احساس امنیت، اصلی‌ترین تعیین‌کننده‌های سلامتی نسبی یک جامعه هستند. کودکان طبقات پایین هنگام مواجه شدن با بحران‌های زندگی، کمتر از کودکان طبقات متوسط و بالا به شبکه‌های حمایتی دسترسی دارند؛ بنابراین، یافته‌های پژوهش حاضر همسو با محتوای تئوری پیش‌گفته است. در این ارتباط نتایج مطالعات مایبورگ و همکاران (۲۰۱۵) نشان داد که کودکان ساکن در خیابان‌ها در معرض تهدید و استثمار و سوءاستفاده‌های جسمی، جنسی و عاطفی قرار می‌گیرند که تنزل شاخص‌های سلامتی از قبیل اضطراب، افسردگی و درنهایت سوءمصرف مواد مخدر و فعالیت‌های مجرمانه را به همراه دارد.

بر اساس یافته‌های تحقیق به منظور کاهش پدیده زباله‌گردی کودکان در شهر اهواز، ضرورت دارد به اشتغال‌زایی، کاهش فقر و بیکاری، نابرابری، حاشیه‌نشینی و محرومیت‌زدایی بیش‌ازپیش توجه شود. در این راستا، بایسته است سازمان‌های متولی به مسئولیت اجتماعی خود در ابعاد اخلاقی، حقوقی، قانونی و بشردوستانه عمل کنند. همچنین به منظور افزایش دانش و آگاهی شهروندان از حقوق کودکان و مواجهه بهینه با کودکان کار خیابانی، تولید کلیپ‌های سخنرانی و پویانمایی با همکاری دانشگاه شهید چمران اهواز و صداوسیما استان خوزستان و بازنشر در رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی مفید خواهد بود. همچنین، به منظور دسترسی آسان و ارزان کودکان و والدین آن‌ها به خدمات حمایتی-آموزشی، مراکز حمایت از کودکان و والدین آن‌ها در مناطق حاشیه‌نشین اهواز احداث شود. در پایان به منظور تشویق والدین کودکان به ادامه تحصیل فرزندان، برگزاری دوره‌های آموزشی با عنوان آینده کودکان، اهمیت تحصیلات در زیست روزمره و... پیشنهاد می‌شود.

منابع

- آمارنامه کلان شهر اهواز (۱۴۰۰). معاونت برنامه‌ریزی و توسعه سرمایه انسانی، اداره کل ارتباطات و روابط بین‌الملل شهرداری اهواز، اهواز: کانون تبلیغاتی فارابی.
- اسدپور، عهدیه و آزاده، منصوره (۱۳۹۹). فراتحلیل مطالعات عوامل اثرگذار بر پیدایش کودکان کار و خیابان. جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی، ۷(۱۶)، ۲۱۵-۱۸۷.
- افراسیابی، حسین، کلاته‌ساداتی، احمد و صبور، مریم (۱۴۰۰). دلایل شکل‌گیری کار کودک از منظر فعالان این حوزه؛ مطالعه‌ای کیفی در شهر یزد. فصلنامه مددکاری اجتماعی، ۱۰(۱)، ۶۷-۵۶.
- افشانی، سیدعلیرضا، عسگری‌ندوشن، عباس، حیدری، محمد و نوریان‌نجف‌آبادی، محمد (۱۳۹۱). تحلیلی بر وضعیت کودکان خیابانی و کار در شهر اصفهان. جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۳(۴)، ۱۰۲-۸۵.
- پرهوده، فرزاد، عرفانی، نصرالله و پرهوده، فریاد (۱۴۰۱). تأملی بر رویکرد پژوهش کیفی با تأکید بر روایی و پایایی. نشریه پویا در آموزش علوم انسانی دانشگاه فرهنگیان، ۲۸، ۴۳-۲۰.
- جویباری، لیلا، رضاییان، مهناز، ثناگو، اکرم، جعفری، یعقوب و حسینی، علی (۱۳۹۰). تبیین تجربه نشاط در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی گلستان، مجله علمی دانشکده پرستاری و مامایی بویه گرگان، ۸(۱)، ۱-۱۰.
- ذاکری نصرآبادی، زهرا، زاهدی، محمدجواد، قانع‌راد، محمدمین، قاسمی، وحید و ملکی، امیر (۱۳۹۷). واکاوی نظام معنایی شهرنشینان از زمان‌مندی در زندگی روزمره: تحلیل زمان‌مندی توسعه‌مدار به مثابه راهبردی نوین در چشم‌انداز توسعه ایران. راهبرد، ۲۷(۸۸)، ۱۳۱-۹۹.
- ستوده، هدایت‌اله (۱۳۸۸). جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران. تهران: آریانا.
- سیف، احمد (۱۳۸۰). جهانی کردن فقر و فلاکت، استراتژی تعدیل ساختاری در عمل. تهران: نقش جهان.
- سیف، احمد (۱۳۸۶). مقدمه‌ای بر اقتصاد سیاسی. تهران: نی.
- عباس‌زاده، محمد، بوداقتی، علی و کریمی، فریدون (۱۳۹۱). انواع تحلیل موردی و کاربرد تثلیث در آن. مطالعات جامعه‌شناسی، ۴(۱۴)، ۸۷-۶۹.
- عرشی، ملیحه، سبزی‌خوشنامی، محمد، محمدی، الهام، تکفلی، مرضیه و ایمانی، فرانک (۱۳۹۹). ارزشیابی اثربخشی طرح سامان‌دهی کودکان خیابانی ایران. مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۹(۴)، ۸۵۴-۸۲۷.
- غلامی، نبی‌اله (۱۴۰۱). کودکان کار به مثابه جرم حکومتی؛ مطالعه تفصیلی در لزوم پاسخ ساختاری به پدیده کودکان کار. فقه و حقوق خانواده (ندای صادق)، ۲۷(۷۶)، ۲۹۳-۲۹۳.
- قاسمی، ظریفه، سمنانیان، صبورا و وزوایی، شیما (۱۴۰۰). ترجمه گزارش سازمان بین‌المللی کار و یونسف از کار کودک. منتشرشده در تارنمای شبکه یاری کودکان کار <https://yaricomunity.net>.
- کرمی، فرشاد (۱۴۰۱). گزارش کودکان کار و خیابان (۱): ارزیابی قوانین و مقررات مرتبط. دفتر معاونت پژوهش‌های اجتماعی و فرهنگی دفتر مطالعات اجتماعی، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- گرب، ادوارد (۱۳۹۴). نابرابری اجتماعی: دیدگاه نظریه‌پردازان کلاسیک و معاصر، مترجم محمد سیاه‌پوش و احمدرضا غروی‌زاد، تهران: معاصر.

- گیدنز، آنتونی و بردسال، کارن (۱۳۹۰). نظریه جامعه‌شناسی. ترجمه حسن چاوشیان، تهران: نی.
- ربانی، رسولی (۱۳۸۵). جامعه‌شناسی قشرها و نابرابری اجتماعی. تهران: سمت.
- لابن، ژان (۱۳۷۶). جامعه‌شناسی فقر (جهان سوم و جهان چهارم). ترجمه جمشید بهنام، تهران: خوارزمی.
- محمدی‌یگانه، بهروز، چراغی، مهدی و یزدانی، زهرا (۱۳۹۳). تحلیل عوامل مؤثر بر توزیع فضایی فقر در نواحی روستایی، با تأکید بر ویژگی‌های اقتصادی- اجتماعی مورد شناسی؛ دهستان محمودآباد، شهرستان شاهین دژ. جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای، ۴(۱۳)، ۸۳-۹۶.
- مطلق، معصومه و ندری، ساجده (۱۳۹۲). بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر گرایش دانش‌آموزان پسر به وندالیسم در محیط مدارس (مطالعه موردی دبیرستان‌های شهرستان خرم‌آباد). فصلنامه جامعه‌شناختی جوانان، ۴(۱۰)، ۱۱۷-۱۳۶.
- مقدم، محمدحسین، ملتفت، حسین و حزباوی، عزیز (۱۴۰۱). کاوشی در فرآیند شکل‌گیری پدیده کودکان کار خیابانی و پیامدهای آن در شهر اهواز، مطالعات جامعه‌شناسی شهری، ۱۲(۴۳)، ۱۵۸-۱۳۱.
- ملتفت، حسین، شهریاری، مرضیه و حزباوی، عزیز (۱۳۹۹). تحلیل وضعیت و پیامد عادت‌واره‌های کودکان از کار در خیابان بارهیافت نظریه داده‌بنیاد. پژوهشنامه مددکاری اجتماعی، ۷(۲۵)، ۷۰-۳۱.
- میرحسینی، زهرا و قربانی، الهه (۱۳۹۸). تجربه زیسته دختران کار خیابانی؛ در بستر ملاحظات جنسیتی و تفاوت‌های قومیتی. فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی، ۲۶(۸۴)، ۱۱۹-۱۴۶.
- وامقی، مروئه، رفیعی، حسن، سجادی، حمیرا و رشیدیان، آرش (۱۳۹۰). مرور نظام‌مند مطالعات کودکان کار در دهه‌های اخیر در ایران: عوامل خانوادگی مرتبط و پیامدهای خیابانی شدن کودکان، مسائل اجتماعی ایران، ۲(۱)، ۱۶۶-۱۳۵.
- وامقی، مروئه، روشنفکر، پیام، دژمان، معصومه، رفیعی، حسن و فروزان، آمنه (۱۳۹۴). بررسی ترکیبی و ارزیابی سریع وضعیت کودکان خیابانی و ویژگی‌های کار آنان در تهران. بررسی مسائل اجتماعی ایران، ۲(۲)، ۴۱۶-۳۹۱.
- Alhazmi, A. A., & Kaufmann, A. (2022). Phenomenological qualitative methods applied to the analysis of cross-cultural experience in novel educational social contexts. *Frontiers in Psychology*, 13, 1495.
- Asian Development Bank (2007). Good Governance Program.
- Bourgois, P. (2001). Culture of Poverty. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Waveland Press.
- Craig, D. (2003). Poverty Reduction Strategy Papers. A New Convergence. *World Development*, 31(1), 53-69.
- Das, K. S. (2022). Child labour and its determinants in India. *Children and youth services review*, 138, 106523.
- Ferguson, J. (1990). *The anti-politics machine: development... depoliticization and bureaucratic power in Lesotho*. Cape Town: David Philip Post-development Politics and Practice: by Sally Matthews.

- Goode, Judith & Edwin Eames (1996). *An Anthropological Critique of the Culture of Poverty*. In G. Gmelch & W. Zenner. *Urban Life*. Waveland Press.
- Green. M (2006). "Representing Poverty and Attacking Representations: Perspectives on Poverty from Social Anthropology". *Journal of Development Studies*, 42(7): 1108-1129. Doi: 10.1080/00220380600884068.
- Grondona. Mariano (2000). "A cultural Typology of Economic Development". In Harrison. Lawrence E. Huntington. Samuel P. *Culture Matters*. New York. NY: Basic Books.
- Gunnlaugsson, G. (2022). Work-free childhood to child labour and street life. *Acta Paediatrica*, 111(7), 1298-1300.
- Haider, S I, Ali, Muhammad & Bila, Muhammad (2016). Garbage Collection and Rag Picking: An Issue of Child Labor in Rawalpindi (An Anthropological Approach), *Global Regional Review*, 15, 193-204.
- Jeremy. A (2007). *Aid. Politics. And Development. A Donor Perspective*. *Development Policy Review*. 5, 653-656.
- Kahraman, S., & Karataş, H. (2018). The Existing State Analysis of Working Children on the Street in Sanliurfa, Turkey. *Iranian Journal of Public Health*, 47(9), 1300.
- Kriz, K & Skivenes, M. (2022). "Street - level policy aims of child welfare workers in England, Norway and the United States: An exploratory study", *Children and youth services review*, 40, 71-78.
- Matthews. S. (2002). *Post-development Theories and the Question of alternatives: A View from Africa*. *Third World Quarterly* 25(2): 373-384.
- Memphis. T (2010). *Poverty Research Center*. University of Missouri. Columbia. MO. July 21-23.
- Metta, E., Abdul, R., Koler, A., & Geubbels, E. (2023). Ecological aspects shaping child labour in Tanzania's artisanal and small-scale gold mines: A qualitative inquiry. *Heliyon*.
- Minogue. M (2008). *What Connects Regulatory Governance to Poverty?* *CRC. University the Quarterly Review of Economics and Finance*. No (48). 189-201.
- Myburgh, C., Moolla, A., & Poggenpoel, M. (2015). The lived experiences of children living on the streets of Hillbrow. *curationis*, 38(1), 1-8.
- Sharma, K. (2016). *Child Labour in South Asia*. 4th Edition. United Kingdom: Routledge. Pp: 169-170.
- Small M.L. Harding D.J. Lamont M. (2010). "Reconsidering culture and poverty". *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 629 (1): 6-27.
- Tang, C., & Zhao, Z. (2023). Informal institution meets child development: Clan culture and child labor in China. *Journal of Comparative Economics*, 51(1), 277-294.
- Thakurata, I. (2020). *Child Labour and Human Capital in Developing Countries: A Multi-Period Stochastic Model*. *Child Labor in the Developing World: Theory, Practice and Policy*, 35-81.

References (in Persian)

- Abbaszadeh, Mohammad, Boudaghi, Ali & Karimi, Fereydoun (2011). Types of case analysis and the use of triangulation in it. *Sociological Studies*, 4(14), 69-87.
- Afrasiabi, Hossein, Ahmad Kalateh Sadati & Maryam Sabour (2021). Causes of Child Labor from the Perspective of Activists in This Field; A Qualitative Study in the City of Yazd. *Socialworkmag*, 10(1), 56-67.
- Afshani, Seyyed Alireza, Askari Nodoushan, Abbas, Heidari, Mohammad & Nootiyan Najafabadi, Mohammad (2013). An analysis of the street-children phenomenon in the city of Isfahan. *Applied Sociology*, 23(4), 102-85.
- Arshi, Maleeha, Sabzi Khoshnami, Mohammad, Mohammadi, Elham, Takafoli, Marzieh & Imani, Frank. (2019). Evaluating the effectiveness of the organization plan for street children in Iran. *Social Studies and Research in Iran*, 9(4), 854-827.
- Asadpour, Ahdieh & Mansoreh, Azadeh (2021). Meta-analysis of studies on the factors affecting the emergence of child labour and street children. *Sociology of Social Institutions*, 7(16), 187-215.
- Garb, Edward (2014). *Social inequality: the perspective of classical and contemporary theorists*, translated by Mohammad Siahpoosh and Ahmadreza Gharvizad, Tehran: MoaserPublishing.
- Gholami, Nabi Allah (2022). Child labor as a state crime; A detailed study on the necessity of a structural response to the phenomenon of working children. *Jurisprudence and family law (Nadai Sadegh)*, 27(76), 312-293.
- Giddens, Anthony & Birdsall, Karen (2011). *Sociological theory*. Translated by Hasan Chavoshian, Tehran: Ney Publishing.
- Joibari, Leila, Rezaian, Mahnaz, Thanago, Akram, Jafari, Yaqoub & Hosseini, Ali (2010). Explaining the Happiness Experience of the Students in Golestan University of Medical Sciences, *Scientific Journal of Boyeh Gorgan Faculty of Nursing and Midwifery*, 8(1), 1-10.
- Karmi, Farshad (2022). Working and street children report (1): Evaluation of related laws and regulations, Social and Cultural Research Office, Social Studies Office, Islamic Council Research Center Publications, Tehran.
- Laban, Jean (1997) *Sociology of poverty (third world and fourth world)*. Translated by Jamshid Behnam, Tehran: Kharazmi Publishing Co.
- Mirhosseini, Zahra & Ghorbani, Elaeh (2018). The Lived Experience of Girls Working on the Street in the Context of Gender Considerations and Ethnic Differences. *Social Sciences*, 26(84), 119-146.
- Moghadam, Mohammad Hossein, Moltafet, Hossein & Hazbavi, Aziz (2022). An exploration of the formation process of street children and its consequences in Ahvaz city, *Urban Sociology Studies*, 12(43), 158-131
- Mohammadi Yegane, Behruz, Cheraghi, Mehdi & Yazdani, Zahra (2015). Analysis of the Factors Affecting the Spatial Distribution of Poverty in Rural Areas, by Emphasizing on the Economic-Social Characteristics, Case Study: Mahmoudabad Village,

- Shahin Dej Town Ship. Geography and Territorial spatial Arrangement, 4(13), 83-96.
- Moltfet, Hossein, Shahryari, Marzieh & Hazbavi, Aziz. (2019). Analysis of the situation and consequences of children's habits of working on the street Foundation Data Theory. Journal of Social Work research, 7(25), 31-70.
  - Motlagh, Masoumeh & Nedri, Sajdeh (2012). Sociological investigation of factors affecting the tendency of male students to vandalism in the school environment (case study of high schools in Khorram Abad city). Youth Sociological Quarterly, 4(10), 117-136.
  - Parhoodeh, Farzad, Erfani, Nasrolah & Parhoodeh, faryaf (2022). A reflection on the qualitative research approach with emphasis on validity and reliability. Survey in Teaching Humanities, 28, 20-43.
  - Saif, Ahmad (2007). An introduction to political economy. Tehran: Ney Publishing.
  - Wameghi, Maroue, Rafiei, Hassan, Sajjadi, Homeyra & Rashidian, Arash (2010). A systematic review of studies of working children in recent decades in Iran: related family factors and the consequences of street children, Quarterly Social Problems of Iran, 2(1), 135-166.
  - Ghasemi, Zarifah, Semnianian, Sabura & Wazaoui, Shima (2021), translation of the report of the International Labor Organization and UNICEF on child labor, published on the website of the children's help network <https://yaricomunity.net>.
  - Saif, Ahmad (2008). Globalization of poverty and misery, structural adjustment strategy in action. Tehran: Naqshjahan Publications.
  - Sotoudeh, Hedayat Allah (1388). Sociology of Iran's social problems. Tehran: Ariana Publications.
  - Vameghi, Maroue, Roshanfekar, Payam, Dejman, Masoumeh, Rafiei, Hassan and Forozan, Amaneh (2015). An assessment of street children and their working characteristics in Tehran. Journal of Social Problems of Iran, 6(20), 391-416.
  - Zakari Nasrabadi, Zahra, Zahedi, Mohammad Javad, Ghanei Rad, Mohammad Amin, Ghasemi, Vahid & Maleki, Amir (2018). Analyzing the meaning system of urban dwellers from temporality in daily life: analysis of temporality of development as a new strategy in Iran's development perspective. Strategy, 27(88), 99-131.

